

Судларда “Давлат божи тўрисида”ги қонуннинг қўлланилиши.

Бўхоро туманлараро иқтисодий суди раиси

Юлдашев Илхом Бабажанович

Ҳозирги жадал ривожланиб бораётган бозор, молиявий ва ҳуқуқий муносабатлар шароитида тадбиркорлик субъектларининг фаолиятини эркинлаштириш ҳамда уларнинг рақобатбардошлигини ошириш муҳим аҳамият касб этмоқда. Шунингдек, янги Ўзбекистоннинг жаҳон рейтингигаги ўрнини ошириш борасида ҳам тадбиркорлик фаолиятини янада эркинлаштириб борилиши мақсадга мувофиқдир.

Шу ўринда тадбиркорлар ҳуқуқларини янада таъминлаш борасида суд муҳокамаси ўтказилиши тўғрисида ишда иштирок этувчи шахсларни хабардор қилиш масаласи ҳам муҳим ўрин касб этади.

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодекси (ИПК)да иқтисодий судларда манфаатдор шахсларни иштирокини таъминлаш масаласи ҳам тартибга солинган.

Жумладан, Иқтисодий ишлар бўйича давлат божини тўлаш билан боғлиқ муносабатлар Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодексининг (бундан буён матнда ИПК деб юритилади) [12-боби](#) ва «Давлат божи тўғрисида»ги [Қонун](#) билан тартибга солинади.

Давлат божи даъво аризаси (ариза), шикоят судга берилгунга қадар тўланади, агар қонунда бошқача белгиланмаган бўлса (масалан, тўловчи давлат божини тўлашдан озод қилинган ёки суд давлат божи тўлашни кечиктирган бўлса).

Давлат божи нақд пулсиз шаклда тўланганлиги факти банкнинг тўлов қабул қилинганлиги тўғрисидаги белгиси бўлган тўлов топшириқномаси билан тасдиқланиши шарт.

Давлат божи нақд пул шаклида тўланганлиги факти банк томонидан тўловчига бериладиган белгиланган шаклдаги квитанция билан тасдиқланиши керак.

Агар муайян судда кўрилиши керак бўлган бир нечта даъво аризалари (аризалар) бўйича давлат божи битта тўлов топшириқномаси билан тўланган бўлса, тўлов топшириқномаси ишлардан бирига илова қилинади.

Мазкур қоида почта харажатларига нисбатан ҳам қўлланилади.

Шуни назарда тутиш лозимки, тўланиши лозим бўлган давлат божи миқдори даъвогар (аризачи) судга мурожаат қилаётган талабининг турига қараб қонун ҳужжатларида белгиланган ставкалар бўйича аниқланади.

Бир нечта мустақил талаблардан иборат бўлган даъво аризаларидан (аризалардан) давлат божи ҳар бир талаб бўйича, ушбу талаб учун белгиланган тегишли ставкалар бўйича алоҳида ундирилади.

ИПК [139-моддасига](#) кўра, суд буйруғини бериш тўғрисидаги ариза учун судга даъво билан умумий тартибда мурожаат қилганда низолашилаётган сумма асосида ҳисоблаб чиқилган ставканинг эллик фоизи миқдорида давлат божи тўланади.

Суд буйруғини бериш тўғрисидаги ариза бўйича тўланадиган (ундириладиган) давлат божи миқдори базавий ҳисоблаш миқдорининг 50 фоизидан кам бўлмаслиги лозим, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари суд буйруғини бериш тўғрисидаги ариза билан судга мурожаат қилган ҳолда эса, тўланадиган давлат божининг миқдори базавий ҳисоблаш миқдорининг 25 фоизидан кам бўлмаслиги керак.

«Давлат божи тўғрисида»ги Қонун 19-моддаси биринчи қисмининг [учинчи хатбошисига](#) кўра, қарши даъво аризаларидан, шунингдек учинчи шахсларнинг ишга мустақил талаблар билан кириш ҳақидаги аризаларидан давлат божи умумий асосларда ундирилади.

Ишга киришган даъвогар (аризачи)нинг ҳуқуқий ворисидан давлат божи, агар у муқаддам тўланмаган бўлса, умумий асосларда ундирилади.

Даъво аризаси (ариза) бир неча шахс томонидан биргаликда тақдим этилганда, давлат божи мазкур турдаги талаб учун белгиланган миқдордан ошмаслиги лозим.

Бирлаштирилган бир ёки бир неча талаблар суд томонидан алоҳида иш юритишга ажратилганда, қонун ҳужжатлари талабларига мувофиқ тўланган давлат божи қайта ҳисоблаб чиқилмайди ва қайтарилмайди. У алоҳида ажратилган иш юритиш бўйича ҳисобга олинади, бу ҳақда судья томонидан тегишли маълумотнома тузилади ва иш материалларига қўшиб қўйилади.

Суд томонидан кўрмасдан қолдирилган даъво аризаси (ариза) такроран берилганда давлат божи қайтадан умумий асосларда тўланади.

Агар даъво аризаси (ариза) кўрмасдан қолдирилганлиги муносабати билан давлат божи қайтарилиши керак бўлса-ю, лекин қайтарилмаса, агар давлат божи бюджетга ўтказилган кундан эътиборан фуқаролик тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ даъво муддати тугамаган бўлса, давлат божи тўланганлиги тўғрисидаги дастлабки ҳужжат такроран берилган аризага илова қилиниши мумкин («Давлат божи тўғрисида»ги Қонун 19-моддасининг [бешинчи қисми](#)).

Мазкур норма қайтарилишига сабаб бўлган камчиликлари бартараф этилиб қайта топширилган даъво аризаларига (аризаларга) нисбатан ҳам қўлланилади.

10. Судга давлат божи тўланмаган даъво аризаси (ариза) келиб тушганда, судья қонун бўйича давлат божини тўлашдан озод қилинган шахслар рўйхатига даъвогар (аризачи) кириши ёки кирмаслигини текшириши шарт («Давлат божи тўғрисида»ги Қонуннинг [9-моддаси](#)). Агар даъвогар (аризачи) қонунга кўра, давлат божини тўлашдан озод қилинмаган бўлса ва аризада уни тўлашни кечиктириш ҳақида илтимоснома мавжуд бўлмаса, шунингдек почта харажатлари тўланмаганда, судья тўланиши лозим бўлган давлат божи, почта харажатлари суммасини ҳамда ушбу камчилик бартараф қилингандан сўнг даъвогар (аризачи)нинг умумий тартибда такроран мурожаат қилиш ҳуқуқини кўрсатган ҳолда даъво аризасини (аризани) қайтариш тўғрисида ажрим чиқаради (ИПК [155-моддаси](#)).

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда шуни хулоса қилиш мумкинки, ҳар бир юридик шахснинг манфаатини ва бузилган ҳуқуқларини ҳимоя қилиш иқтисодий судларнинг асосий вазифаси ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан олиб қаралганда, ишда иштирок этувчи шахсларнинг суд муҳокамасида иштирокини таъминлаш

долзарб масала сифатида аҳамиятга эга. Ва шу ўринда айтиш керакки, ҳозирда суд тизимида амалга оширилаётган муҳим ўзгаришлардан бири сифатида суд ажримлари ва қарорларини гибрид почта орқали юбориш институтининг жорий қилинганлигини эътироф этиш лозим.

